УДК 94 (100)"1917/1948"(477):929
DOI: 10.33402/up.2022-15-97-108

Руслана ДАВИДЮК
доктор історичних наук, професор
професор кафедри історії України
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0485-5121
e-mail: davrus63@gmail.com

ПОСОЛ НА ДЕСЯТЬ МІСЯЦІВ: ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА У ДОЛІ ВОЛОДИМИРА КОСИДЛА

Простежено основні сторінки життєпису волинського посла до польського сейму V скликання (1938–1939), діяча Волинського українського об'єднання (ВУО), вчителя, бургомістра м. Дубно Володимира Косидла (Косідла). Через залучення матеріалів його архівно-кримінальної справи, що зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України у м. Рівне, вдалося з'ясувати діяльність колишнього посла у період «першої радянізації» західноукраїнських земель, нацистського окупаційного режиму та в повоєнний час.

Характеризуючи особливості парламентських виборів 1938 р. у Волинському воєводстві, що відбувалися згідно з Квітневою конституцією Другої Речі Посполитої та виборчого закону 1935 р., ми довели, що законодавчі зміни обмежили вибір населення виключно лояльними до польської влади політичними силами. Зосереджено увагу, що В. Косидло, як і інші українські посли, обрані до польського сейму V скликання від Волині, належали до регіональної проурядової української партії ВУО, яка йшла на вибори спільно з провладним блоком – Табором національного єднання (Oboz Zjednoczenia Narodowego – OZN). В умовах фактично монопартійного парламенту голос волинських обранців звучав малопереконливо, хоча вони намагалися актуалізувати питання української мови, освіти, церкви.

Розглянуто роботу В. Косидла у закладах шкільництва Рівненщини в 1939–1941 рр., проаналізовано його діяльність у період нацистського окупаційного режиму. Підкреслено, що, обіймаючи посаду бургомістра м. Дубно, він допомагав місцевим жителям, радянським військовополоненим, євреям. Після війни разом з родиною виїхав на територію Польщі, де був арештований відділом контррозвідки МДБ та засуджений у 1948 р. Через сім років радянські судові органи переглянули його справу, знизивши термін ув'язнення до вже відбутого. У 1993 р. В. Косидла реабілітували, а через два роки реабілітацію скасували через «зраду радянської батьківщини».

Ключові слова: Володимир Косидло, Волинь, польський сейм, посол, радянізація, нацистський режим, бургомістр, архівно-кримінальна справа, реабілітація.

В умовах переосмислення методологічних підходів до наукових досліджень зростає акцент на персоніфікації історії. Формується розуміння, що одним з

основних завдань історичних досліджень є здатність побачити людину крізь аналіз суспільно-політичних, культурно-духовних явищ. Актуалізувати дослідження діяльності українських громадських, політичних діячів допомагає відкриття та критичний аналіз архівних документів в Україні, зокрема розсекречених архівно-кримінальних справ на не реабілітованих до сьогодні осіб.

Мета наукової статті полягає у висвітленні основних етапів життєпису Володимира Косидла, котрий залишається маловідомою постаттю як у вітчизняній історії, так і в краєзнавчій літературі. Авторка виокремила основні сторінки його життєпису: роботу посла до польського сейму, діяча ВУО, вчителя, бургомістра м. Дубно, а також арешт і засудження радянською владою на території Польщі. У незалежній Україні його спочатку реабілітували, а через два роки позбавили цієї реабілітації.

Оскільки в сучасній українській і польській історіографії, не кажучи вже про радянську літературу, діяльність Володимира Косидла не досліджували, то основою для написання цієї розвідки стали насамперед архівні документи та міжвоєнна періодика. Вперше залучені до наукового обігу матеріали архівно-кримінальної справи, що зберігаються в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ), м. Рівне.

Вибори до польського парламенту V скликання на Волині

Важливість діяльності українських послів і сенаторів у Другій Речі Посполитій була зумовлена можливістю висловлюватись на захист українців з депутатської трибуни. Посли складали інтерпеляції, запити, виголошували промови, вносили свої пропозиції, набували досвіду парламентської роботи. Інше питання, що важко було провести через ці голосування власні рішення, їхні запити зазвичай залишалися без відповіді. Невипадково С. Петлюра казав, що «польська сеймова трибуна має лиху "акустику" для українських виступів»[1].

Українські посли і сенатори входили до складу всіх польських парламентів п'ятьох скликань, об'єднуючись в Українську парламентарну репрезентацію, яка мала різний склад та політичні пріоритети. Кожна виборча кампанія відбувалась у своєрідних, характерних для різних періодів політичних умовах. Вибори 1922, 1928 і 1930 рр. проходили згідно з Конституцією 17 березня 1921 р., яка запроваджувала у Польщі демократичний парламентський устрій. Законодавча влада надавалася парламенту у складі двох палат – сенату і сейму (сейм – 444 депутати, сенат – 111 сенаторів). Депутатів обирали загальним, рівним, прямим, безпосереднім, таємним, пропорційним голосуванням на п'ять років[2].

Вибори до парламенту IV та V каденцій відбувалися на законодавчій основі, визначеній Квітневою конституцією і законом про вибори 1935 р. У цей час Польща трансформувалася з парламентсько-президентської республіки у державу з сильною президентською владою, юридично суттєво обмежувалась роль парламенту.

---

[1] Салевський В. Дебют в Женеві. *Симон Петлюра: статті, листи, документи* / редкол.: Л. Дражевська, Н. Лівицька-Холодна, Л. Чикаленко та ін. Нью-Йорк: УВАН, 1956. Т. 1. С. 355.

[2] Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. С. 458.

Ухвалений 1935 р. закон про вибори передбачав їхнє проведення не за пропорційною, а за мажоритарною системою. Вибори ставали непрямими: особи, що мали право голосу, на дільничних зборах обирали виборців до воєводської виборчої комісії, на якій обирали сенаторів[3]. Обраними могли бути громадяни з 30-літнього віку (за конституцією 1921 р. – 25-річного віку), активне ж виборче право отримували громадяни, які досягли 24 років (за конституцією 1921 р. – 21 рік). У сенат передбачалося обирати дві третіх складу, третину сенаторів призначав президент. Кількість послів зменшилася з 444 до 208 осіб, а сенаторів – з 111 до 96[4].

Замість партійних списків у кожному окрузі формувався єдиний список кандидатів, що затверджувався окружними виборчими зборами, які складалися з представників органів самоврядування і громадських організацій. Список містив чотирьох кандидатів, з яких виборець обирав двох. Загалом виборча процедура обмежувала вибір населення в рамках виключно лояльних до влади політичних сил[5].

Напередодні парламентських виборів V скликання у Польщі змінюється національна політика влади. У програмній декларації провладного блоку Табору національного єднання (Obozu Zjednoczenia Narodowego – OZN), проголошеній 27 лютого 1937 р., зазначалося, що держава має всіляко поборювати сепаратистські настрої національних меншин, а основною метою урядової політики має стати «недопущення викристалізації національних меншин у народ»[6]. Наприкінці 1938 р. військове командування Збройних сил Польщі підготувало програмний документ, представлений генералом Т. Каспжицьким під назвою «Тези міністра військових справ про національне питання в Галичині й на Волині». Документ засвідчував, що зміцнення польського елементу на західноукраїнських територіях мало відбуватися шляхом збільшення мережі католицьких костелів і піднесення авторитету польської мови й культури у всіх сферах суспільно-політичного життя[7].

Наслідком означених змін стали кадрові перестановки на Волині. У квітні 1938 р. волинського воєводу Генрика Юзевського було переведено на посаду воєводи у Лодзь, останнім адміністратором Волинського воєводства став Олександр Гауке-Новак[8]. У лютому 1939 р. з ініціативи останнього затверджено «Політичну програму державної політики на Волині»[9]. У документі пропонувалося утворювати осередки православних поляків, полонізувати українську молодь, посилити польську пропаганду тощо. Отож, програма зміцнення польської присутності на

---

[3] Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1935. № 47. Poz. 319, 320.

[4] Ibid. No 30. Poz. 227.

[5] Ким И. Парламентские выборы 1935 г. в Волынском воеводстве. *Волинь і волиняни у Другій світовій війні:* зб. наук. праць / упоряд. М. Кучерепа. Луцьк, 2012. С. 54–60.

[6] Kęsik J. Zaufany Komendanta: Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego: 1892–1981. Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. S. 136.

[7] Комар В. Польське військо і національна політика в Західній Україні напередодні 1939 р. *1939 рік в історичній долі України і українців: матеріали Міжнародної наукової конференції.* Львів, 2001. С. 60.

[8] Державний архів Волинської області (Держархів Волинської обл.). Ф. 60. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 39.

[9] Там само. Ф. 46. Оп. 9-а. Спр. 4671. Арк. 1–18.

Волині перекреслювала ідею польсько-українського порозуміння, започатковану в межах «волинського експерименту».

У таких умовах відбувалася передвиборча кампанія останніх парламентських перегонів 1938 р. у Другій Речі Посполитій. На Волині разом з провладним блоком (OZN) на вибори йшли представники проурядового Волинського українського об'єднання (ВУО). Напередодні виборів у середовищі цього українського табору розгорнулися дискусії щодо можливості проведення виборчої акції у порозумінні з OZN. Пресовий орган ВУО, газета «Волинське слово», писала: «Бойкот виборів для нас, як національної меншини, не може дати жодних додатніх наслідків; навпаки. Вони будуть переважно від'ємні і навіть шкідливі… участь у законодавчих актах представників українського населення не раз може стати стримуючим чинником в їхньому негативному підході до національних меншин»[10].

Керівники ВУО пояснювали: «Ми свідомі того, що становимо незаперечну більшість на Волині, але в державі становимо національну меншину… У нинішній політичній ситуації найбільш впливовою організацією є Обоз З'єдночення Народового. Було б наївною річчю казати про якісь проукраїнські симпатії цієї політичної організації, але було б несправедливо закидати їй брак доброї волі»[11].

Зрештою дійшло до згоди, що на Волині ВУО піде на вибори спільно з OZN: від кожного округу один кандидат репрезентував інтереси польського населення від OZN, а інший – інтереси українського населення від ВУО. У списку було представлено по чотири кандидати. На окружних зібраннях досягли домовленості від кожної округи подавати списки, де один кандидат представляв польське населення, інший – українське. Якщо виборець, отримавши список від голови виборчої комісії, просто опускав її в урну без якихось змін, то це означало згоду на те, щоб перші два кандидати зі списку ставали послами від цієї округи. Загалом у виборах 1938 р. взяло участь 67,36 % тих, хто мав право голосувати. До сейму обрали 19 українських послів, з них 5 були обранцями Волині, всі вони належали до ВУО, як і обраний від Луччини сенатор[12].

Так, унаслідок виборів у нових політичних умовах і на основі зміненої 1935 р. виборчої системи обраний парламент фактично був монопартійним, орієнтувався на програму OZN, все політичне життя відбувалося під впливом його ідеології. На загальну кількість 208 обраних послів 161 належав до OZN, що становило 77,5 % від загального числа. Фракція OZN мала не лише абсолютну, але й кваліфіковану більшість, адже становила 2/3. Вік послів від 30 до 39 років – 19%, від 40 до 49 років – 58%, від 50 до 59 – 25%, від 60 – 4%[13].

На українському відтинку Волині на виборах не виникло жодних несподіванок: були обрані всі ті кандидати на послів, які подавали окружні зібрання. У результаті виборів у Волинському воєводстві посольські мандати отримали: Степан Скрипник (округа №56 Луцьк–Горохів), Володимир Онуфрійчук (округа №57

[10] Чому маємо голосувати? *Волинське слово*. 1938. 6 листопада. С. 1.

[11] Дещо на виборчі теми. *Там само.* 2 жовтня. С. 1.

[12] Післявиборчі рефлексії. *Там само*. 13 листопада. С. 2.

[13] Склад нового сейму. *Там само*. 4 грудня. С. 6.

Ковель–Любомль–Володимир), Олександр Огородник (округа №58 Сарни–Костопіль), Микита Бура (округа №59 Рівне–Здолбунів) та Володимир Косидло (Косідло) (округа №60 Дубно–Крем'янець), сенатором став Сергій Тимошенко від Луччини[14].

Після виборів, 23 листопада 1938 р., згадані посли і сенатор С. Тимошенко утворили Українську парламентарну репрезентацію Волині (УПР Волині)[15].

Володимир Косидло: початки біографії

Серед обраних українських послів п'ятого скликання був Володимир Павлович Косидло, діяльність і життєпис якого до сьогодні залишаються недослідженими. Спробуємо з'ясувати його долю та основні сторінки біографії. Народився майбутній посол 1 листопада 1897 р. у містечку Рудка Дубенського повіту Волинської губернії, де його батько працював лісником у поміщицькому маєтку. Після закінчення церковнопарафіяльної школи у Почаєві здобув вчительську освіту в дворічній педагогічній школі у Житомирі (1915–1917). Після призову до війська розпочав службу в 3-му залізничному батальйоні, звідки був скерований на навчання у військове училище до Києва. Проте через хворобу суглобів не зміг продовжити навчання і на початку лютого 1918 р., залишивши службу, повернувся додому й розпочав вчителювати у рідному селі. У кінці 1918 р. був мобілізований в армію Української держави Павла Скоропадського[16], після падіння Гетьманату знову повернувся до вчителювання. У цей час у нього померли батьки: батько у 1919 р., а мати Марта у 1921 р. Через кілька років він одружився, а в 1924 р. народилась єдина дочка Валентина.

Працюючи до 1925 р. вчителем с. Рудка, В. Косидло долучився до громадської роботи, став одним із організаторів вечірніх курсів для позашкільної молоді. У 1925 р. перевівся на роботу до школи села Ужинці Млинівської гміни Дубенського повіту – спочатку вчителем, а згодом директором цієї школи.

Вчительську роботу поєднував з кооперативною діяльністю. У 1934 р. В. Косидло в Ужинцях організував районову кооперативу, згодом молочарську філію. За досягнення у господарській праці був нагороджений польською державною відзнакою «Срібний хрест заслуги».

Будучи прихильником українсько-польського порозуміння, долучився до проурядової регіональної української партії ВУО, що виникла у червні 1931 р. Брав участь у з'їздах цієї партії, належав до Головної ради ВУО від Дубенського повіту[17]. З 1931 р. обирався радним Млинівської ґміни, виконував обов'язки голови ревізійної комісії.

Від 1 вересня 1938 р. В. Косидла перевели на посаду вчителя народного університету в с. Ружин Ковельського повіту. Народні університети виникли за підтримки воєводи Генрика Юзевського та завдяки зусиллям Крем'янецького ліцею. Вони утворювалися у селах з метою виховання сільської молоді, насамперед української у віці від 18 до 29 років, у державницьких традиціях Польщі та професійної

[14] До сейму обрано 19 українських послів. *Там само*. 13 листопада. С. 2.

[15] Засідання Української Парламентарної Репрезентації Волині. *Там само*. 4 грудня. С. 4.

[16] Чолові українські кандидати. *Там само*. 6 листопада. С. 2.

[17] Держархів Волинської обл. Ф. 198. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 33.

підготовки до господарювання. Перший такий університет був заснований 1932 р. у с. Михайлівка Дубенського повіту під керівництвом Галини Юршової. Народний університет у с. Ружин Ковельського повіту під керівництвом Казимира Банаха з'явився у 1935 р., і третій, керівництво яким здійснював п. Флешер, розпочав роботу 1939 р. у с. Малинськ Костопільського повіту[18].

Згадані народні університети якнайкраще відповідали планам воєводи Юзевського, його намаганням виховувати українську молодь у дусі співжиття та порозуміння з поляками, пропагованій програмі бікультурності, яка передбачала взаємопроникнення двох культур, насичення української культури рисами польської[19].

Посольська діяльність

Через кілька місяців роботи у народному університеті Володимира Косидла як активного діяча ВУО обрали послом до польського сейму в окрузі Дубно–Крем'янець. Проголосувало за нього 126 306 виборців[20].

Після обрання В. Косидло увійшов до складу УПР Волині, згодом став її секретарем. Спільно з головою УПР Волині та керівником ВУО С. Тимошенком В. Косидло брав участь у конференції в справах Православної Церкви у Варшаві, проводив розмову з представниками департаменту Міністерства релігійних визнань і народної освіти, з начальником відділу національностей Міністерства внутрішніх справ у справах українського громадського життя на Волині[21]. Як більшість членів ВУО, В. Косидло виступав за дерусифікацію Православної Церкви у Польщі, підтримував її українізацію. Хоча після відкликання Г. Юзевського з Волині, зміни польської національної політики у регіоні відбуваються масові дії щодо навернення православних на римо-католицизм, акції ревіндикації храмів, виселення й арешти православного духовенства. Українські посли мало чим могли зарадити православним волинянам за цих умов. Дедалі більші суперечності в середовищі українського проурядового табору, тиск з боку польської влади нівелював усі спроби захисту прав православних вірян.

Після виборів 1938 р. загострились суперечки всередині ВУО та УПР Волині. Степан Скрипник домагався зміни тактики партії, наполягав на приєднанні до вимог автономії західноукраїнських земель, яку ставили галицькі посли, але цю ідею вуовці так і не наважилися підтримати[22]. Унаслідок таких протиріч 9 грудня 1938 р. посол Скрипник був виключений з УПР Волині[23], а в березні 1939 р. звільнений з посади голови Управи ВУО в Дубному і секретаря Управи ВУО в Рівному. Разом зі Степаном Скрипником звільнили з посади голови Управи ВУО у Володимирі

[18] Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. Warszawa, 1992. T. 1. S. 172.

[19] Давидюк Р. Українсько-польські організації як прояв інтеграційної політики влади на Волині у міжвоєнний період. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету.* Рівне, 2009. Вип. 17. С. 69–74.

[20] До сейму обрано 19 українських послів. *Волинське слово*. 1938. 13 листопада. С. 2.

[21] Конференція у Начальника Народовостевого Відділу МВС. *Волинське слово*. 1939. 16 лютого. С. 3.

[22] Держархів Волинської обл. Ф. 1. Оп. 2-а. Спр. 405. Арк. 20.

[23] Комунікат Укр. Парл. Репр. Волині. *Волинське слово*. 1939. 26 лютого. С. 1.

посла Володимира Онуфрійчука[24]. На підставі статуту ВУО 20 березня 1939 р. Скрипника, Онуфрійчука і Книша виключили з партії[25]. За цих умов В. Косидло цілком підтримав партійне керівництво, зайняв сторону С. Тимошенка, а з 1939 р. став генеральним секретарем ВУО.

Долучався В. Косидло й до інших культурних і громадських організацій, що діяли під парасолькою ВУО. У 1939 р. він очолив ревізійну комісію Волинського українського театрального товариства (ВУТТ) у Луцьку[26]. Це товариство опікувалось музичною та драматичною культурою українців воєводства після закриття польською владою «Просвіт», допомагало у розвитку Волинського українського театру (ВУТ), очолюваного Миколою Певним[27]. До його завдань належала «підтримка українського кіно, влаштування вистав, концертів, лекцій, видання драматичних творів і літератури, що торкалися театрального мистецтва, засновування драматичних студій, музичних шкіл, кіностудій, підтримка аматорських гуртків, видання премій, нагород» тощо[28].

Як вчитель, посол Косидло намагався з парламентської трибуни актуалізувати освітні проблеми українців. Під час обговорення бюджету Міністерства віросповідань і освіти наголошував на упослідженості української мови у шкільному житті, коли «у середніх школах і гімназіях навчання української мови зведено до надобов'язкового предмету, це є для українського народу на Волині кривдою», а також говорив про нестачу бібліотек, вчительських кадрів, наголошував на потребі відкриття «спеціального наукового закладу, який би готував вчителів»[29]. Хоча вимог волинських послів влада не чула, їхні промови викликали «бурхливі спротиви на польських лавах», «озонівські посли вели проти всіх виступаючих українських послів генеральну, дириговану офензиву»[30].

Друга світова війна: вчитель і бургомістр

В умовах загострення міжнародної ситуації і підписання між Німеччиною і СРСР договору про ненапад Володимир Косидло, залишаючись поміркованим політиком, підтримав Комунікат УПР Волині. У документі йшлося, що «українське громадянство Волинської Землі виконає свій обов'язок крови й майна для оборони загроженої незалежности спільної батьківщини»[31]. Однак швидкий перебіг воєнних дій, вступ на Західну Волинь військ Червоної армії та розгром Польщі цілком змінили життя регіону і його мешканців.

Після початку Другої світової війни Володимирові Косидлу вдалося повернутися до своєї попередньої роботи директора початкової школи в Ужинцях. З квітня 1940 р. він став завідувачем навчального шкільного відділу в Млинові, а з вересня

[24] Персональні зміни у керівних органах ВУО. *Там само.* 9 березня. С. 2.

[25] Комунікат Головної Управи ВУО. *Там само.* 26 березня. С. 1.

[26] Держархів Волинської обл. Ф. 200. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 7 зв.

[27] Там само. Спр. 2. Арк. 53.

[28] Волинське Українське Театральне Товариство. *Українська нива*. 1932. 15 січня. С. 1.

[29] З парламентських праць. *Волинське слово*. 1939. 9 квітня. С. 2.

[30] Цілоденна українська дебата у соймі. *Діло*. 1939. 22 лютого. С. 7.

[31] Комунікат. *Волинське слово*. 1939. 7 вересня. С. 1.

того ж року – завідувачем педагогічного кабінету Млинівського районного відділу народної освіти. З березня 1941 р. працював вчителем російської мови середньої школи № 5 в Дубному[32].

Як саме В. Косидлу вдалося пережити період «першої радянізації» і навіть залишитись на педагогічній ниві, достеменно не знаємо, доказів співпраці з «новою владою» не маємо. Хоча такі випадки були поодинокими, зазвичай волинські посли відразу потрапляли під особливий нагляд органів НКВС. У Західній Україні на повну потужність працювали військові трибунали, діяли позасудові органи, які проводили зачистку середовища від небажаних для більшовицької влади сил. Більшість тих послів, які не виїхали до піднімецької зони окупації, були арештовані та засуджені, п'ятьох розстріляли як фігурантів «українського катинського списку»[33].

Після нацистської окупації Волині Володимир Косидло спочатку працював у сільському господарстві, у жовтні 1941 р. став писарем окружної управи, наступного місяця був призначений на посаду бургомістра Дубна[34]. Призначення відбулося за сприяння голови окружної управи в Дубному Олекси Сацюка, випускника Варшавського університету, вчителя, який врятувався під час розстрілу в'язнів Дубенської тюрми, зятя волинського посла Максима Чучмая (згодом О. Сацюк емігрував на захід, автор збірок оповідань, повісті «Смертоносці»).

Відповідно до вказівок нацистської влади, В. Косидло насамперед займався питаннями господарського, економічного життя міста. До його компетенції належала також відправка місцевого населення на роботи до Німеччини. Хоча, як свідчить його архівно-кримінальна справа (АКС), перебуваючи на службі в окупаційної влади, він намагався допомагати місцевому населенню. Опосередковано це підтверджується тим, що Олекса Сацюк також усіляко допомагав людям, використовуючи посаду, яку займав за нацистського режиму.

Володимир Косидло говорив, що в Дубному відправки місцевих жителів на роботи до Німеччини відбувалися двічі: у вересні-жовтні 1942 р. і навесні 1943 р. Визнаючи, що їх організовували нацисти за допомогою місцевої адміністрації, він казав, що на роботи зголошувались їхати українські націоналісти, щоб уникнути переслідування на території рейхскомісаріату. Свідчив, що жінки радянських офіцерів, яких нацисти планували вивозити до Німеччини, за його сприяння як бургомістра працевлаштовувались на різні роботи в Дубному, уникаючи в такий спосіб гіршої участі[35]. Це підтверджували й інші люди. У показах уродженки Литви, польки за національністю, вдови В. І. Жебровської читаємо: «При відступі радянських військ я залишилась у Дубно, … не змогла евакуюватися. Зі мною було

---

[32] Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ, м. Рівне). Ф. 4 (Р). Спр. 19162. Арк. 14.

[33] Детальніше див.: Давидюк Р. Розплата за «буржуазний парламентаризм»: українські посли і сенатори від Волині в умовах тоталітаризму. *Політика пам'яті в Україні щодо радянських репресій у західних областях (1939–1953):* кол. моногр. / відп. ред. В. Ільницький. Львів; Торунь: Liha-Pres, 2021. С. 154–170.

[34] ГДА СБУ, м. Рівне. Ф. 4 (Р). Спр. 19162. Арк. 2.

[35] Там само. Арк. 20–21, 68.

двоє дітей, одна дівчинка була хвора. Не маючи засобів для існування, я звернулась за допомогою до міської управи, до бургомістра Косидла у лютому 1942 р. Він допоміг мені влаштуватися зав. хлібним магазином при міській управі»[36].

Крім того, В. Косидло організував будинок інвалідів, куди зміг перемістити зі шпиталю 60 радянських військовополонених, що врятувало їм життя. Він власноручно знищив підготовлені його попередником списки комуністів та комсомольців, яких планували перемістити до Німеччини[37]. Підтримував зв'язки з представниками єврейської громади, що переховувались у лісах, повідомляв їм про місця зберігання продуктів і грошей. Євреєві Ліцману видав фальшиві документи, щоб приховати його національність, допоміг євреєві, колишньому шоферу начальника Млинівського НКВС Н. Буну, який згодом був у партизанському загоні[38].

У грудні 1943 р. з наближенням фронту В. Косидло виїхав до Львова, де вже перебували його дружина і донька. На початку 1944 р. разом з родиною перебрався на територію Польщі. Скориставшись старими польськими документами, оселився у м. Ловичі, де до лютого 1945 р. працював бухгалтером повітового відділу. У березні 1945 р. переїхав до Лодзі. Влаштувався вчителем спочатку у вечірню школу, згодом у початкову школу № 22[39]. Поступово адаптувався до нового середовища, громадської роботи, увійшов до Союзу польських вчителів, Польського товариства Червоного хреста.

Арешт, засудження, проблема реабілітації

Репресивна машина радянського тоталітарного режиму після Другої світової війни знову торкнулася групи волинських послів. Нове життя Володимира Косидла було перерване арештом. Колишнього посла органи Міністерства державної безпеки (МДБ) знайшли в січні 1948 р. у Польщі, звинувативши у співпраці з нацистами[40]. 20 січня 1948 р. управлінням контррозвідки МДБ Північної групи військ колишній посол і бургомістр був арештований.

Справу В. Косидла розглядав Військовий трибунал Північної групи військ на закритому засіданні. Знаково, що підсудний звернувся з проханням, щоб його судили в Дубному, де його знали, просив закликати в якості свідків осіб, які б могли розповісти про його діяльність у місті. Прохання відхилили, мотивуючи, що пошуки цих свідків займуть невизначено довгий час. В. Косидлові залишалося з цим погодитись[41].

Зрештою, 3 квітня 1948 р. вироком Військового трибуналу Північної групи військ колишній посол був позбавлений волі на 25 років таборів з втратою громадянських прав на 5 років і конфіскацією майна[42]. Відбував покарання Володимир Косидло в Дубравлагу.

---

[36] ГДА СБУ, м. Рівне. Ф. 4 (Р). Спр. 19162. Арк. 47–48.

[37] Там само. Арк. 68.

[38] Там само. Арк. 69 зв.

[39] Там само. Арк. 30.

[40] Там само. Арк. 4–5.

[41] Там само. Арк. 66–67.

[42] Там само. Арк. 71–72.

Вже 19 березня 1955 р. заступник генерального прокурора СРСР звернувся з протестом до Військової колегії Верховного суду СРСР про перекваліфікацію злочину і зміну вироку В. Косидлові[43].

Унаслідок такої інтервенції Військова колегія Верховного суду СРСР 18 червня 1955 р. знизила міру покарання до 8 років таборів і 2 років втрати прав. Рішення обґрунтували тим, що В. Косидло, будучи бургомістром, надав допомогу 60 пораненим військовослужбовцям, перевівши їх у будинок інвалідів; знищував списки людей, котрих планували відправити на роботи у Німеччину; допомагав харчами євреям, які переховувались від нацистів у лісах, видавав паспорти євреям[44].

Так, 28 серпня 1955 р. колишнього посла звільнили. Рішенням прокуратури Рівненської області від 25 січня 1993 р. Володимира Косидла реабілітували[45]. Проте через два роки, 3 лютого 1995 р., прокурор Рівненської області В. Висоцький скасував попереднє рішення прокуратури, оскільки «Косидло В. П., зрадивши Батьківщині, приймав активну участь у співробітництві з Німеччиною, яка була в стані війни з Радянським Союзом»[46]. Рішення про реабілітацію було скасовано. За підписом заступника Генерального прокурора І. Вернидубова 28 червня 1998 р. ухвалено рішення вважати «Косидла В. П. таким, що не підлягає реабілітації»[47]. Зауважимо, що в двох останніх документах ні слова не згадано про його сприяння і допомогу місцевим жителям.

Отож, ще в радянський час, з огляду на допомогу місцевим мешканцям, міру покарання було знижено, а засудженого В. Косидла звільнено. За часів незалежної України, у 1995 р., прокуратура забула згадати про це у своєму рішенні. Звинувачуючи бургомістра м. Дубно у «зраді Радянської батьківщини», його позбавили реабілітації, наданої за два роки до того. Питання, чи вважав Володимир Косидло Радянський Союз своєю батьківщиною, залишається риторичним. Хоча після війни для своєї родини він обрав країною проживання Польщу, а не СРСР.

Авторка висловлює вдячність працівникам Галузевого державного архіву Служби безпеки України м. Рівне за сприяння у підготовці статті.

REFERENCES

Cholovi ukrainski kandydaty. (1938, Lystopad 6). *Volynske slovo*, 30 [in Ukrainian].

Chomu maiemo holosuvaty? (1938, Lystopad 6). *Volynske slovo*, 30, 1 [in Ukrainian].

Davydiuk, R. (2009). Ukrainsko-polski orhanizatsii yak proiav intehratsiinoi polityky vlady na Volyni u mizhvoiennyi period. *Aktualni problemy vitchyznianoi ta vsesvitnoi istorii. Naukovi zapysky RDHU*, 17, 69–74 [in Ukrainian].

Davydiuk, R. (2021). Rozplata za «burzhuaznyi parlamentaryzm»: ukrainski posly i senatory vid Volyni v umovakh totalitaryzmu. In V. Ilnytskyi (Ed.), *Polityka pamiati v*

[43] ГДА СБУ, м. Рівне. Ф. 4 (Р). Спр. 19162. Арк. 80–82.

[44] Там само. Арк. 83–85.

[45] Там само. Арк. 96–96 зв.

[46] Там само. Арк. 97–98.

[47] Там само. Арк. 101–102.

Ukraini shchodo radianskykh represii u zakhidnykh oblastiakh (1939-1953) (pp. 154–170). Lviv; Torun: Liha-Pres [in Ukrainian].

Deshcho na vyborchi temy. (1938, Zhovten 2). *Volynske slovo*, 27, 1 [in Ukrainian].

Do seimu obrano 19 ukrainskykh posliv. (1938, Lystopad 13). *Volynske slovo*, 31, 2 [in Ukrainian].

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. (1935), 30, 227 [in Polish].

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. (1935), 47, 319–320 [in Polish].

Kęsik, J. (1995). *Zaufany Komendanta: Biografia polityczna Jana Henryka Józewskiego: 1892–1981*. Wrocław [in Polish].

Komar, V. (2001). Polske viisko i natsionalna polityka v Zakhidnii Ukraini naperedodni 1939 r. In *1939 rik v istorychnii doli Ukrainy i ukraintsiv*. Materialy Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii (pp. 58 – 61). Lviv [in Ukrainian].

Komunikat (1939, Veresen 7). *Volynske slovo*, 24, 1 [in Ukrainian].

Komunikat Holovnoi Upravy VUO. (1939, Berezen 26). *Volynske slovo*, 9, 1 [in Ukrainian].

Komunikat Ukr. Parl. Repr. Volyni. (1939, Liutyi 26). *Volynske slovo*, 6, 1 [in Ukrainian].

Konferentsiia u Nachalnyka Narodovostevoho Viddilu MVS. (1939, Liutyi 16). *Volynske slovo,* 5, 3 [in Ukrainian].

Kim, I. (2012). Parlamentskie vybory 1935 g. v Volynskom voievodstve. In M. Kucherepa (Comp.), *Volyn i volyniany u Druhii svitovii viini: zb. nauk. pr.* (pp. 54–60). Lutsk [in Ukrainian].

Personalni zminy u kerivnykh orhanakh VUO. (1939, Berezen 9). *Volynske slovo*, 7, 2 [in Ukrainian].

Pisliavyborchi refleksii. (1938, Lystopad 13). *Volynske slovo*, 31, 2 [in Ukrainian].

Salevskyi, V. (1956). Debiut v Zhenevi. In L. Drazhevska, N. Livytska-Kholodna, L. Chykalenko (Eds.), *Symon Petliura: statti, lysty, dokumenty* (Vol. 1, pp. 352–360). New York [in Ukrainian].

Siwicki, M. (1992). *Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich* (Vol. 1). Warsaw [in Polish].

Sklad novoho seimu. (1938, Hruden 4). *Volynske slovo*, 33, 6 [in Ukrainian].

Tsilodenna ukrainska debata u soimi. (1939, Liutyi 22). *Dilo*, 40, 7 [in Ukrainian].

Volynske Ukrainske Teatralne Tovarystvo. (1932, Sichen 15). *Ukrainska nyva*, 3, 1 [in Ukrainian].

Z parlamentskykh prats. (1939, Kviten 9). *Volynske slov*o, 10, 2 [in Ukrainian].

Zashkilniak, L., & Krykun, M. (2002). *Istoriia Polshchi. Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv*. Lviv [in Ukrainian].

Zasidannia Ukrainskoi Parlamentarnoi Reprezentatsii Volyni. (1938, Hruden 4). *Volynske slovo*, 33, 4 [in Ukrainian].

Ruslana DAVYDIUK
Doctor of Historical Sciences, Professor
Professor at the Department of History of Ukraine at the
Rivne State Humanitarian University
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0485-5121
e-mail: davrus63@gmail.com

AN AMBASSADOR FOR TEN MONTHS:
WORLD WAR II IN THE VOLODYMYR KOSYDLO'S FATE

The scientific article traces the main pages of the biography of the Volyn ambassador to the Polish Sejm of the V convocation (1938–1939), Volodymyr Kosydlo (Kosidlo), a member of the Volyn Ukrainian Association (VUA), teacher, and burgomaster of Dubno town. Due to materials from his archival and criminal case stored in the Sectoral State Archives of the Security Service of Ukraine in Rivne, it was possible to find out the activities of the former ambassador during the «first Sovietization» of Western Ukraine, the Nazi occupation regime and the post-war period.

Through the analysis of peculiarities of the 1938 parliamentary elections in Volyn Voivodeship, which took place under the April Constitution of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth and the 1935 Election Law, it was proved that legislative changes limited public choice within political forces loyal to the Polish government. It is noteworthy that V. Kosydlo, like other Ukrainian ambassadors elected to the Polish Sejm of the 5th convocation from Volyn, belonged to the regional pro-government Ukrainian party VUA which ran together with the pro-government bloc – Oboz Zjednoczenia Narodowego (OZN). In the conditions of a de facto mono-party parliament, the voice of the Volyn elected officials sounded unconvincing, although they tried to actualize the issues of the Ukrainian language, education, and church.

The work of V. Kosydlo in school institutions of Rivne region in 1939–1941 was considered, and his activity during the Nazi occupation regime was analyzed. It was emphasized that as the burgomaster of Dubno town, he helped locals, Soviet prisoners of war, and Jews. After the war, he and his family left for Poland, where he was arrested by the MGB's counterintelligence department (Ministry of State Security (Soviet Union)) and convicted in 1948. Seven years later, the Soviet judiciary reconsidered his case, reducing his sentence to what he had already served. In 1993 V. Kosydlo was rehabilitated, and two years later his rehabilitation was canceled due to «betrayal of the Soviet homeland».

Keywords: Volodymyr Kosydlo, Volyn, Polish Sejm, Ambassador, Sovietization, Nazi regime, burgomaster, archival-criminal case, rehabilitation.